NAŠE ŘEČ

ROČNÍK XI. ČÍSLO 3.

V. ERTL:

VÝZNATI SE V ČEM.

O této vazbě píše Kott 4, 1194: Tato vazba ve významu slovesa *rozuměti čemu, etwas kennen, verstehen, ein Kenner sein*, není s dostatek doložena, a proto se nahrazuje takto: *znáti se v čem* Vst (= Věstník bibliografický 1872), *znalým býti něčeho, zběhlým* n. *zkušeným býti v čem* Jv (= Javůrkův Brus 1871), *něco uměti, něčemu rozuměti, něco dovésti* (Brus mat. 265, Bartoš, Skladba, 3. v., 1870). Odtud zakazují, opisujíce jeden z druhého, sloveso *vyznati se* v tomto významu i všechny brusy novější. Připouští je jediný Mašín. Proč je nepokládá za germanismus, arciť nevykládá, ačkoliv vazba *vyznati se v čem* má opravdu všechny známky germanismu, ba má jich více než mnohé jiné germanismy, které M. odsuzuje.

Pravda je především, že se sloveso *vyznati se* v jazyce starším v tomto významu podle dokladů známých nevyskytuje, nýbrž že má v stč. jediné význam »znáti se slovem k něčemu« (na př. vyznati se z hříchů, u Hájka hříchů, nč. vyznati se ze své lásky a p.). Ani naše starší slovníky obrozenské (Dobrovský, Tomsa, Tham ani Jungmann) výrazu *vyznati se v čem* ve významu, o nějž nám tu jde, ještě neznají (i Franta-Šumavský 1844 má za něm. sich auskennen čes. *obeznati se, obhlídnouti se*). To platí i o starších spisovatelích novočeských do let padesátých, pokud jsou vyexcerpováni pro Slovník akademický; u Jungmanna, Palackého, Marka, Čelakovského, Havlíčka, Rubeše, Tyla atd. hledali bychom *vyznati se v čem* nadarmo. Uvážíme-li pak k tomu ke všemu, že se v němčině (a to právě v t. zv. oberdeutsch, rakousko-bavorské) vyskytuje vazba *sich in etwas* (in einer Gegend, Wissenschaft etc.) *auskennen* s významem »Bescheid darin

wissen«, je těžko dojíti k jinému závěru, než že výraz *vyznati se v čem* = sich in etw. auskennen, je jeden z oněch nepochybných germanismů, které za literární stagnace let padesátých vnikly do češtiny.

Ale jsou tu některé věci na pováženou. Nejstarší doklady tohoto rčení, podle dosavadního materiálu slovníkového soudíc, jsou z Němcové a z Hálka, tedy z autorů lidové řeči velmi blízkých; na př.: ale musíš pána do toho obléci, vždyť on by se *v tom* (neznámém a složitém šatě) *nevyznal* 1858 Němc., Chyže pod h. (Sp. 5. 311); toť by se ani pan páter *v tom* (v těch zmotaných řečech) *nevyznal* 1861 Hálek, Muz. Lid. (Sp. 1, 401). Od té doby plynou doklady hojněji i u autorů téhož rázu; na př.: ještě *se* (preceptor) sice *na plechu* tuze *nevyznal* Rais 9 (Zap. vlast.) 232; přece *se ve zpěvu* chrámovém *vyznám* t. 2 (Pant. Bez.) 120; profesoři všichni ze starší doby *nevyznali se v mluvnici* české Jirásek 1 (Mal. hist.) 316; začal (Lidl), že slyšel, že velebný pán *se vyzná* znamenitě *v historii* t. 20 (Věk II), 19; mladý kupec se *tu* (U zlatého bažanta) *vyznal* t. 20, 63 atd. Jiné doklady z Jiráska a A. Mrštíka uvádí Mašín.

Ale rčení *vyznati se v čem* vyskytuje se nejen u těchto spisovatelů lidové řeči znalých, nýbrž i v samé řeči lidové. V mém nářečí středočeském, ne sice čistém od jednotlivých slov německého původu, ale čistším po stránce syntaktické, lze slýchati, jak se pamatuji již z dětství, výrazy: tak je to zašmodrcháno, že by se *v tom* člověk *nevyznal,* čert aby se *v tom vyznal!, v tom člověku se* nikdo *nevyzná;* zašli jsme daleko s cesty, *tady se* už sám *nevyznám,* metaforicky: ten *se vyzná v tlačenici* atd. Rčení, které doporučují brusy, *znám se v tom,* jsem snad vůbec neslýchal.

Že však toto rčení není neznámo ani v jiných nářečích, toho najdeme po našich slovnících sem tam také leckterý doklad.*) Kott 4, 1194 uvádí z usu (obecné řeči lidové) příklady: já *se v cestě nevyznám; on se v té věci nevyzná* (se zkratkou B. J. Vaška z Něm. Brodu). Kott připomíná, že se rčení *vyznati se v čem* vyskytuje také na Slovensku; Slovník Kálalův sice heslo *vyznati se* nemá, ale k heslu *vynajsť sa* (str. 974) dodává: v.

---

*) Vážným nedostatkem našich nářečních slovníků je, že jsou dosud vesměs jen diferenční, t. j. že uvádějí jen slova, kterých v spis. jazyce není. Na př. na Moravě se vedle slovesa robiť vyskytuje v témže významu hojně i sloveso dělat. V slovnících (na př. v Bartošově) najde se jen robit, jako by slovesa dělat v témže významu na Moravě nebylo. Podle dnešních prací dialektologických je tedy velmi těžko soudit, vyskytuje-li se některý výraz spisovný také v nářečích čili nic.

(vedľa) *vyznať sa (kde)**). Od prof. Zubatého mám (mimo jiné) tyto doklady: líčky se tak *daleko nevyznají* (z Plané nad L.) a sloven.: *vyznáš sa už v meste?* (Beblavý v Sl. Pohľ. 9, 204.) Rčení *vyznati se v čem* lze předpokládati i pro Kottův doklad od Dobrušky »oni mají šaty nové, ale *do těch se nevyznáte,* co to na nich je« (o předložce *do* v. dále) a v dokladě Bartošově (u Kotta 1. Přísp. 506) »člověk *se s ním nevyzná* = nepořídí« (kde vazba *vyznati se v kom* se zkřížila s vazbou *dorozuměti se s kým, shodnouti se s kým*). Že výraz *vyznati se v čem* (na př. čert aby se v tom vyznal) žije v jazyce lidovém i na jiných místech než v mém rodišti, dosvědčují mi někteří moji známí z různých končin Čech (zvl. vých.).

Ale vazbu *vyznati se v čem* znají mimo nás i Poláci. V Słowniku varšavském 7, 1116 uvádějí se jako provincialismy doklady: *wyznać się w rachunkach, w położeniu;* nie mógł *się wyznać w tym wypadku.* Také dialektologický polský slovník Karłowiczův cituje rčení »umiáł cytać, *na pisaném sie wyznáł*« z nář. nadrábského (kolem Bochně).

Obyčejná cesta, kterou germanismy (názvy věcí vyjímajíc) vnikají do řeči lidové na území mimo rozhraní jazykové, je cesta knižní (z knih, z novin, z úředních spisů atd.). Ale to je cesta dlouhá, neboť germanismy tohoto způsobu se ujímají velmi pomalu. Domněnka, že výraz *vyznati se v čem,* který podle dřívějšího výkladu měli bychom právo pokládati za germanismus proniklý do českého písemnictví teprve koncem let padesátých. pronikl za tak krátkou dobu z knih nejen do nářečí středočeského (v letech osmdesátých), nýbrž i dále, třeba snad sporadicky, do nářečí východočeských, na Moravu (mám o tom vedle dokladu z Bartoše zprávu od pp. dr. Ryšánka a dr. Lakomého) a na Slovensko a že za germanismus měli bychom pokládati i lidové výrazy polské, tato domněnka je velmi málo pravděpodobná.

Pravděpodobnějším se tedy zdá, že pro výklad lidového rčení *vyznati se v čem* na území československém a přilehlém území polském třeba hledati výklad jiný, samostatný. Starší doklady než *vyznati se v čem* má sloveso nesložené, *znáti se v čem* n. *na čem,* s významy 1. přiznávati se k čemu (který nás zde nezajímá) a 2., řidčeji, rozuměti něčemu. Na př.: někdy (člověk) obvykna té pochvale, i *nezná se v ní* Chelč. Post. 239a (= nerozumí jí); to by mnoho člověka vázalo, kdyby *se v tom znal,* že jest poslem od otce věčného t. 127b; ti, jenž na nich (klisnách) sědie, (vrátí se) tam, *kamž sě neznali* Mil. 116 (= kam netrefili, kde se ne-

---

*) Význam rčení vyznať sa (kde) není ovšem z této rovnice dost jasný.

vyznali); jestliže *se* již (děti) nejen *v světnici*, ale i *v síni, v kuchyni* atd., summou *v domě* a *okolu domu znáti budou* (Komen., vyd. brn. IV, 552); nebo čas najhoršie přišel jest, že *se* tak zle *na vieře* lidé *znají, že* vieru pravú za blud mají Chelč. Siet 7b: aby (na trzích) někteří přísežní, *na penězích* a *groších se znajíce*, vydáni byli pro lidi sprostné 1423 Výb. 2, 399; kteří *se na tom znají* = callent Gelenius-Petrarka 37. Z novější doby jsou doklady především slovníkové z Dobrovského, který za něm. »sich auf etw. verstehen« klade čes. *zná se (rozumí se) v korbanu, v hádání, v soustruhu, na ženské, na mnohé věci*, za »werkverständig« v díle zběhlý, *v díle se znající*, za »kennen« *znáti se na něco, v něčem rozuměti* (er kennet Gemälde, *zná se na obrazy*). Také Franta Šumavský překládá »sich auf etw. verstehen« slovy *znáti se*, rozuměti se *v čem; umí se (zná se) v mnohém (ve mnohé věci);* »Kenner v. etw. sein« = *znáti se v čem (na čem)*. Jungmann (V, z r. 1839) mimo uvedené doklady z Gelenia a Dobrovského žádných jiných dokladů ani z nového jazyka neuvádí. Přes to vazba *znáti se v čem (na čem, nač, do čeho)* není v té době vzácností ani u autorů, jež Jungmann excerpoval. Na př.: *na* zvyklé v chrámě *obřady se* převýborně *zná* Marek v Prvot. 1813, 35a (Chod do žel.); jakž vědomo, *na hudbě se znám* 1830 Marek, Div. z ochoty 48; domnění, že *se* (Záviše) vysoce *znal na čáry*, Palacký v ČČM. 1831, 1, 59; Julius Caesar, *znaje se* výborně *na* všecky *rozdíly* národní v Gallii t. v ČČM. 1833, 425; ale *zná se* (Šafařík) i *do* jiných *jazyků* všech t. v ČČM. 1838, 118; přistěhovanci z ciziny sotva *do vorby se znající* ČČM. 1830, 171 atd. Mezi těmito vazbami s předl. *do* a *na* proskakuje a po r. 1840 se ustaluje vazba *znáti se v čem*. Na př.: on (Menalka) *se zná ve zpěvu* 1829 Hanka, Gessner Id. 19; já *se* předce *ve světě znám* Filípek ve Vesně 1837, 102; (židé v Haliči) *v polštině* mnohem lépe *se znají* t. 253; již tehdáž lidé *v* mnohých *řemeslech* a *uměních se znali* 1842 Tomek, Všeob. děj. 10; kdo *se* jen trochu *v* podobných kritičných *hádkách zná* 1845 Havlíček (Sp. bel. 3, 36) a pod. 1846 (Sp. polit. 1, 87); (paní učitelová) *znala se* dobře *v kuchyni* 1846 Tyl (Sek-Sp. I, 703); vždyť je to na vás vidět, že *se v takových praktikách neznáte* t. I, 727; za mého mládí *se* děvčata *v písmě neznala* 1855 Němc., Bab. 132; *znaje se* poněkud *v dějinách* zemí těchto, nepozoroval jsem nikdy, že ... 1865 Palacký, Idea 2 atd. Po r. 1870 doklady spisovné pozbývají průkaznosti, protože brusy od r. 1870 začínají zapovídati rčení *vyznati se v čem* a dovolují toliko (i tu s jistou reservou) *znáti se v čem*.

Za nečeské rčení sloveso *znáti se* = býti obeznalý pokládati nelze; neboť sloveso kennen nemá vazby, která by odpovídala

vazbě české. Ani ve spojení *znáti se na něčem* (na hudbě) není třeba viděti vliv němčiny; neboť tato vazba má doklady z doby starší (byť nemnohé), na př. *znáti se na groších*, neshoduje se zcela s výrazem německým (sich auf etw. *verstehen)* a mimo to nalézáme i v polštině, spisovatelům obrozenským dobře známé, vazbu formou i významem shodnou *(znać się na kim, na czym* = znać kogo, co; być znawca, być biegłym w czym a p.). Mnohem spíše by bylo možno podezřívati z vlivu německého vazbu *znáti se nač* (a ještě spíše i pro vazbu i pro zvratnou formu*) paralelní *rozuměti se nač)*, která se shoduje úplně s něm. sich *auf* etwas verstehen. Vazba *znáti se do čeho* (u Pal. bývá i *rozuměti se do čeho:* kdokoli do této věci se rozumí ČČM. 1836, 289; lépe se do pochval nežli do soudu rozumějí Krok 1823, 40) má snad býti Palackého archaismus napodobený podle stč. vazeb *domnieti sě do čeho, doufati, zoufati, do čeho, pochybovati do čeho* a p. (na př. neúfaj do hrada, chyboval do moci božie atd.).

Nás tu ovšem zajímá především vazba *znáti se v čem,* jako vazba nejčastější a zvl. jako předchůdkyně nč. *vyznati se v čem,* a otázka jejího českého původu, neboť i ten byl od brusů brán v pochybnost. Zvratný tvar slovesa *znáti (znáti se)* s významem po stránce rodové skoro týmž jako sloveso nezvratné má svůj základ nejspíše ve zvratném tvaru (mediu) vyjadřujícím vzájemnost (reciprocitu). Jako se v němčině vedle recipročního plurálu *sie grüssen sich* užívá pak i jednotné formy *er grüsst sich mit ihm,* tak také v češtině vedle výrazu *my se známe* (= my známe jeden druhého) je a byl výraz souznačný *já se s ním znám,* který vyjadřoval zprvu také jen poměr vzájemný (ovšem se stanoviska jednotlivce), avšak stíráním významu vzájemnosti nabýval významu prostě činného, který byl arci i v poměru vzájemnosti implicite zahrnut (já znám jej — on zná mne). Výraz *znám se s Karlem* přiblížil se tedy zcela těsně k výrazu *znám Karla,* s tím toliko rozdílem významovým, že zvratné sloveso ve výraze *znám se s K.* nabylo právě i svým původem i svou zvratnou formou proti prostému *znám Karla* odstínu dynamického, zesilovacího (znám K. dobře, důvěrně), asi jako ve výrazech *nesu se s tím* proti *nesu to.*** Formálně pak místo činného tvaru *znám* byl zvratný tvar *znám se* a místo předmětu *Karla* byl příslovečný výraz *s Karlem.* Od

---

*) Zvratnou formu slovesa rozuměti (se), která má doklady (zpravidla rozuměti se nač) dosti pozdní a řídké, bylo by lze vykládati, ač dosti stěží, i vlivem souznačného znáti se.

**) Pro intensivní význam zvratného tvaru slovesa »znáti« je zajímavé, že na př. pol. „znać się z kim“ znamená „mieć z kim stosunek cielesny“ (Karłowicz 6, 402).

těchto výrazů, kde *znám se* pozbylo významu zvratného, třeba rozeznávati arci případy, kde sloveso *znáti se* mělo od počátku význam čistě zvratný (sich bekennen), na př. stč. *znám sě* (= cítím se a pravím se) *vinna = znám sě u vině, k vině, z viny; znám se neschopna = znám se v té neschopnosti, znám se ke králi* atp.

Podle výrazů *znáti Karla* (kennen) = *znáti se s Karlem* vznikaly pak i vazby podobné, kde sloveso *znáti se* znamenalo kennen a kde předmět slovesa *znáti* byl vyjadřován při *znáti se* tvarem příslovečným.*) Odstín dynamický provázel i tyto další napodobeniny, jimiž se vyjadřovala zpravidla znalost dobrá, znalost oboru rozsáhlého nebo věci nesnadné. Tak vznikla v starší době na př. vazba *znáti se na čem,* na př. na groších a penězích se znáti (t. j. dobře znáti groše od malých peněz), i pol. *znać się na czym,* a tak zajisté vznikly i ony rozličné vazby, teprve z počátků nové češtiny doložené, na př. *znáti se do čeho, znáti se nač* (n. *na čem),* zesilované v své intensitě často ještě výrazy *výborně, převýborně, vysoce* a p.

A tak vznikla s týmž významem dynamickým**) již v stč. i vazba *znáti se v čem,* která časem všechny ostatní z usu vytlačila, majíc nepochybně oporu v usu lidovém, v souznačných výrazech *býti obeznámen, zkušený, zběhlý, dokonalý v čem* i ve vhodnějším významu předložky *v,* zvláště kde šlo o znalost místní nebo metaforicky o znalost rozličných oborů vědění lidského (v světě, v hudbě). Vyvinula se tedy vazba *znáti se v čem* (= znáti co) přirozeným vývojem z jiných vazeb domácích a podezření, které o ní vyslovují některé brusy, není ničím odůvodněno. Zcela analogicky s našimi výrazy má i ruština vedle *znaťsja s kěm-libo* vazbu *znaťsja v čem-libo* (na př. prěžde nužno v dělě znaťsja, da potom za dělo braťsja Slov. petrohr. 2, 2779) a také polština, aspoň dialekticky, má vedle vazby *znać się z kim* také vazbu *znać się w czym* = spis. *znać się na czym.* Proč má čes. vazba *znáti se v čem* ze starší doby dokladů nemnoho, má asi příčinu v tom, že jazyk starší měl pro tuto představu dostatečné bohatství výrazů jiných, souznačných.

---

*) Význam této i podobných vazeb byl zprvu většinou hmotný a časem se pak přenášel i na pojmy abstraktní. V ruštině na př. lze říci nejen „znaťsja s barinom", nýbrž i „znaťsja s grammatikoj" a p.

**) Není-li tento dynamický význam vždy zjevný v příkladech shora uvedených, není to nic zvláštního, neboť právě výrazy intensitou se vyznačující, této vlastnosti v řeči velmi často pozbývají; na př. ptáti se, tázati se m. ptáti, tázati; hnáti se m. hnáti atd.

Výrazy, o nichž dosud byla řeč, *znáti se s kým, znáti se na čem, kde, v čem* atd., jsou výrazy vidu nedokonavého. Bylo-li třeba vyjádřiti děj jako dokonavý, na př. k vyjádření futura a p., skládalo se sloveso *znáti se* s předponami buď čistě vidovými, anebo s předponami zachovávajícími svůj význam původní (hmotný, místní) nebo přenesený. Tak k výrazu *znáti sě s kým* utvořeno dokonavé *poznati sě s kým* (na př.: tuž sě s tebú i poznámy lépe, než sě známy nynie Kat. 1239; tak i pol. *poznać się z kim*), anebo s příponou plnovýznamnou *seznati sě s kým* (na př.: s přátely sě seznajíce, dlúho s nimi přebývati máme Tkadl. 9a, setřením významu dynamického: kak sě sv. Kliment s mateří seznal Pass. 290 = poznal). A stejně se perfektivisovala i rčení, která se z výrazu *znáti se s kým* vyvinula. Tak z výrazu *znáti se na čem* (pol. *znać się na czym*) vzniklo v polštině dokonavé *poznać się na czym* (na towarze) s příponou čistě vidovou a z výrazu *znáti se v čem* s příponou plnovýznamnou *vyznati se v čem* (pol. *wyznać się v czym*), která znamenala buď ve smyslu původním (hmotném) směr z něčeho ven (na př. *vyznati se v městě* = vyplésti se znalostí z jeho četných ulic a uliček) anebo ve významu přeneseném vyčerpání, jako v složeninách *vyrozuměti čemu, vyučiti se čemu, vyzkoušeti co* atd.

Dynamický význam slovesa *znáti se v čem,* spojený s významem předpony *vy-*, dodává pak složenině *vyznati se v čem* onoho významu, v němž ji znám ze svého vlastního nářečí a ze zpráv, kterých se mi dostalo odjinud. *Vyznám se v něčem* není totéž co *znám se* v něčem, jak učí brusiči, už proto, že je to perfektivum; není ani to, co brusičské *zkušeným býti v čem, rozuměti čemu, dovésti co* a p., protože jeho význam je jiný, silnější. Znamená pak *vyznati se v něčem* především ve významu *hmotném:* pomoci si rozumem v místě nebo ve věci, kde je těžko se orientovati (na př. vyznati se v Praze, v lese, ve velikém zámku; v knize, na kterém místě kde co je, obrazně v historii; v stroji neznámém a složitém); přeneseně: uměti si pomoci ve všem a ze všeho, co je zmotané (na př. v lidských řečech sobě odporujících), složité (na př. v obchodním právu), těžko srozumitelné nebo záhadné (v člověku, o němž si podle jeho chování nelze udělati úsudek), dále míti dobrou znalost v oboru zvlášť obtížném anebo za obtížný pokládaném (na př. za dřívějších dob v psaní, v počtech), v rozličných lestných kouscích a praktikách atd., zkrátka ve všem takovém, co nedovede hned každý (odtud »čert aby se v tom vyznal«). Proto se také častěji vyskytuje ve větách tvarem nebo smyslem záporných než v kladných. Že se tento pregnantní význam slovesa *vyznati se v čem* stírá a že se ho užije někdy

i ve smyslu pouhého *uměti, dovésti,* jako je to v některých příkladech knižních vpředu uvedených, o tom se stala zmínka již při rčení *znáti se v čem.**)

Chronologii tohoto celého vývoje od *my se známe* až k *vyznám se v tom* je těžko přesně stanoviti, protože, jak se podobá, značná část toho vývoje vykonala se v jazyce lidovém a do jazyka spisovného i do povědomí nynější generace pronikaly často jen hotové resultáty. Rčení, s kterým jsem se v svém nářečí však nikdy nesetkal, je výraz *znám se v tom,* ač v starší i nové spisovné češtině doklady má a pro výraz *vyznati se v čem* třeba je i v lidové řeči předpokládati. Čím to? Sloveso *vyznati se* je sloveso dokonavé; ale přít. času sloves dokonavých užívá se v češtině nejen k vyjádření jednoho děje budoucího (ten strom *padne),* nýbrž často i k vyjádření děje, který nepatří žádnému času, platí obecně, kdykoli, jaksi mimo čas (nač *sáhne,* všecko *zkazí).* Tato obecná platnost se u některého slovesa ustálí tou měrou, že se jeho présentu dá pak užívati k vyjádření děje trvacího v přítomnosti (ten kabát dobře *padne,* v. NŘ. 3, 16) a že skutečného slovesa trvacího (nedokonavého) vedle něho ani není třeba (na př. k *dovésti něco* nedok. *dovoditi, dovozovati).* K takovéto platnosti se vyvinulo v řeči lidové i sloveso *vyznati se.* Může míti i platnost budoucí (ani za rok se v tom *nevyznáš*) i platnost présentu trvacího (v tom člověku se *nevyznám).* V této platnosti se téměř úplně shoduje s tvarem *v tom se znám,* který se stává vedle rčení *v tom se vyznám* zbytečným, a proto v řeči lidové zaniká.

Tím bychom mohli obranu i výklad rčení *vyznati se v čem* ukončiti. Slabinou tohoto výkladu by mohlo býti jen to, že se opírá — pokud jde o vývoj a rozšíření tohoto rčení v jazyce lidovém — jen o nářečí středočeské a o nemnohé zprávy z nářečí jiných. Proto by se nám čtenáři Naší řeči zavděčili zprávami, žije-li rčení *vyznám se v něčem* ve významu výše vyloženém nebo *znám se v něčem* anebo rčení tvarem i významem těmto dvěma podobná také v nářečích jiných.

---

*) Rozumí se samo sebou, že v této vazbě, původně místní, může státi místo předl. *v* i předl. *na,* je-li ve významu místním obvyklejší. Na př. vyznati se na Smíchově, na Olšanech, na hřbitově, přen. na houslích a p.

DROBNOSTI.

ÚSPORNOST V ŘEČI.

Ve všech moderních jazycích evropských lze pozorovati stále větší sklon k stručnosti, k úmyslné redukci slov, k potlačování prvků řeči pro porozumění nepotřebných. Děje se tak zvláště v mluvě hovorové, v obchodě, na poštách a na drahách, v sportu, v politice a v denním tisku. Dnešní člověk jezdí spíše *autem* do *bia* než automobilem do biografu, v *Čedoku* (t. j. v Československé dopravní kanceláři) žádá »*Paříž, rychlík, dva druhé*« (= dva lístky druhé vlakové třídy pro jízdu rychlíkem do Paříže) a je členem *PEN-klubu* (= klubu poetů, essayistů a novinářů) nebo *Čafky* (českého atletického footballového klubu, *ČAFK*). Takový způsob vyjadřování naráží zhusta na odpor u příslušníků staršího pokolení, kteří jej odmítají jako nevkusný a nečeský. Ale při tom se většina podobných útvarů neobyčejně šíří do všech vrstev obyvatelstva, a upadne-li tu a tam některá zkratka časem v zapomenutí, zase vznikají nové a nové, jichž se denní život zmocňuje někdy přímo hltavě. Již proto zasluhují, abychom jim věnovali trochu pozornosti. Máme-li je spravedlivě posuzovati, připomeňme si napřed několik obecných poznatků o lidské řeči!

»Řeč je věčně se opakující úsilí lidského ducha, aby byly článkované zvuky vhodným výrazem myšlenky.« Tento výměr, který čteme v posledním spise (z r. 1836) Viléma Humboldta, geniálního jazykozpytce a hlubokého myslitele, velmi dobře souhlasí s výsledky moderního bádání jazykozpytného. Jazyk byl vytvořen postupnou prací nesčetných pokolení bez plánu a bez soustavy předem dané, avšak nikoli bez úmyslu osob mluvících. Při volbě jednotlivých prostředků vyjadřovacích má vědomý úmysl úlohu čím dál tím větší. Vizme jen, jak bohatá stupnice modálních odstínů se vytvořila v mluvnici vlivem společenské hierarchie! Výraz rozkazu se upravuje podle vztahů mluvící osoby k oslovené, na př.: *Přijďte! — Přijdete? — Jistě že přijdete! — Měl byste přijít! — Račte přijíti!* atd. Ale mluvčí myslí nejen na vliv, jejž chce sám mít na posluchače, nýbrž i na to, jak se druhý zachová k němu. Proto říkáme místo ‚vy lžete': »*mýlíte se, nemáte pravdu, nadsazujete*« a pod. V celé stavbě jazyků jsou zřetelné stopy snah nesoucích se k tomu, aby dorozumění bylo rychlejší a snazší. Mluvnice se postupem času stává jednodušší a pravidelnější. Angličtina měla kolem r. 800 pětkrát složitější soustavu pádů, než má nyní: popis její z dob krále Alfreda (871—901) zaujímá 10 str. v Jesper-

senově knize Progress in language (Pokrok v jazyce) proti 2 stránkám věnovaným témuž systému z časů královny Viktorie (1837—1901). Staročeské sloveso bylo tvary tak bohaté, že se z jediného základu kmenového mohlo utvořiti až 36 různých tvarů na označení rozdílů časových, způsobových a vidových. — Také se vývojem redukoval rozsah slov. Z lat. *redemptionem* zůstalo franc. *rançon* (výkup[né]), za lat. *ecce istum* mají Francouzi prosté *ce*, za *hoc ille* jen *oui*. Tak dlouhá slova, jaká se vyskytují v starých textech, zvl. sanskrtských a avestských, se do nových dob nikde nezachovala. Maně se nám tu nabízejí obdoby z vývoje tvorstva, kde také už dávno zašli gigantosauři a megatheria.

A ještě jeden moment je si třeba uvědomiti, než přistoupíme k vlastním příkladům. Dnes lze mluviti o kulturním společenství západu, ba o jednotné vzdělanosti evropské. Všude se studují stejné otázky vědecké týmiž metodami a prostředky; průmyslová technika, založená na výsledcích vědecké práce, jest všude táž; mezinárodní jest obchod a jemu slouží světová unie poštovní a železniční. Pokrok, ke kterému dospívá jeden národ, je rychle přijímán všemi kulturními národy ostatními. I jazyky na sebe navzájem působí. Slova se rychle přejímají z jazyka do jazyka, rozličné obraty se doslovně překládají a napodobují. Tak se vytváří obecný slovník evropský, založený na latině silně helenisované. Když to všecko uvážíme, nebude se nám zdáti příliš odvážným tvrzení, že i myšlení evropského lidstva jde ve mnohém po stejných cestách; co se na první pohled jeví jako výpůjčka, mohlo leckdy vzniknouti spontánně, nezávisle na cizích vzorech. To vše přispívá k výkladu pozoruhodné skutečnosti, že se velké jazyky sobě čím dále tím více podobají.

Po těchto poznámkách můžeme přejíti k danému thematu.

Nebudeme se zde obírati e l i p s o u, t. j. vypouštěním společného členu v korespondujících spojeních (na př.: Bůh štěstí dělí a kuchař polévku. — Po peří ptáka, po řeči člověka), protože je ze všech způsobů jazykové úspornosti nejvíce známa. (Srv. o ní Gebauer-Ertl, Mluvnice česká §§ 566—569.) Jen tolik je třeba připomenouti, že se pojem elipsy často neprávem rozšiřuje na jevy jiného původu. Bude ku prospěchu jazykozpytného badání, když za elipsu budeme míti toliko případy podmíněné syntakticky.

Stilistické povahy jest náhlé odmlčení, a p o s i o p e s i s, jež vzniká, když mluvící osoba v silném citovém vzrušení zastaví náhle proud své řeči. Děje se tak jednak při výhrůžkách, kde jako by mluvčí ani nenalézal slov dosti silných (na př. *uděláš-li to ještě jednou! . . ., až já ho dopadnu! . . ., kozel aby tě! . . ., poslechneš*

ihned, nebo! . . .), jednak při prudkém odmítání něčeho jako nemožného, na př. *já a lhář?, ten a poslancem?*, (tančil jste s ní?) *já tančit?, on! něco takového udělat?* atd. Záporný smysl těchto útvarů je vyjádřen intonací. Kdybychom z nich chtěli utvořiti pravidelné věty, narazili bychom často na obtíže. Podobně, když mluvčí přeruší podmínkovou větu, na př. *kdyby jen se už něco stalo!*, často si ani sám není jist, zda by pokračoval ‚bylo by lépe', či ‚byl bych šťasten', či ‚dalo by se to snést'; a přece je vyslovená aposiopese úplným výrazem přání, jak pro mluvčího, tak pro posluchače.

Opakem tohoto odmlčování na konci projevu jsou případy, kdy zanikají slabiky počáteční. Ten, kdo mluví, se domnívá, že již začal článkovat hlásky, ale nepronáší slyšitelných zvuků, buď že nedochází k výdechu, nebo že hlasivky nebyly uvedeny v náležitou polohu. Zvláště v pozdravech je tento jev dosvědčen z rozličných jazyků. Naši venkované se pozdravují slovy *'brýtro* (dobré jitro), *'brej večír,* jako říkají Němci *'n Morgen, 'n Tag, 'n Abend,* nebo jen *Morgen* (a dále *Moin), Tag, Abend, Amt* a Angličané *Morning* (místo Good morning); v městech zase slýcháme *'ku líbám* (jako u Němců [ich] *küss die Hand, ksthand, d' Hand, Hand),* nebo *'cta* (má úcta), (má) *poklona* (srv. něm. *d' Ehre, Ehre).* Jistě sem náleží i obecné *tě Bůh,* které připomíná švábské *sgot* (grüsse dich Gott) nebo švýcarské *tigot* (behüte dich Gott). Radikální zkrácení dlouhého křesťanského pozdravu u našich dětí, *škristus,* má přímou obdobu v chebském *tsaiskristes,* tak jako zvolání *šmarjá* (z Ježíš, Maria; srv. chebské *smarie!).* Prostý člověk děkuje slovy *'što pámbu,* měšťák říká *'kuju* a často slyšíte také *'sím* (prosím); stejně Němci (ich) *danke,* (ich) *bitte, 'ke sehr* nebo *'te sehr,* Angličané (I) *thank you.* Vypouštějí-li jinde zájmena (něm. *kann sein; stimmt; s* [= es ist] *ja weiter kein Wunder;* angl. [do you] *see?),* máme my také známé *se ví!* Slovo *šamstr,* jež se u nás hojně rozšířilo s významem ‚milý', ‚milenec', ‚ženich' *(to je její šamstr),* je z něm. zkráceného gehorsamster (Diener).

Jak viděti, jsou tyto jevy do jisté míry obdobné s hořejší aposiopesí. Abychom zachovali tuto paralelnost i v označení celé kategorie, budeme je souborně jmenovati p r o s i o p e s i s. Veskrz tu jde o slova a obraty konvenční, o jejichž významu není v dané situaci pochyby. Proto vynakládá mluvící osoba ze vrozeného sklonu k šetření energií a k pohodlí na jejich vyslovení co nejméně artikulačního úsilí.

Podobná hotová klišé jsou společenské tituly, v nichž také nastává silné krácení. Z ‚vaše milosti' vzniklo *vašnosti,* jako je polské

waszmość z ‚wasza miłość' a litevské *tamsta, tamista* z ‚tavo mylista'; *jemnost* [jeho milost] *-pán* má obdobu v polském *jegomość*. Původ slova *slečna* vykládal ze ‚šlechtična' už J. Dobrovský (Bildsamkeit der slav. Sprache 1799, str. 31); oporou tohoto výkladu mohou býti srbské *gospar* a *gospa* (z gospodar, gospodža), ruské *barin* a *barynja* (z boljarin).*) Poláci oslovují księdza *ksze* miły!, Němci říkají *gnä* (= gnädige) Frau, Švédové zkracují ‚käre' (milý) na *kä, kö*. Pols. *panie dzieju!* (m. dobrodzieju) je doklad na prosiopesi; jiný způsob ekonomie je v *caje rączki* (m. całuję). Do této skupiny zařadíme také oslovení *čeče* z ‚člověče'. Slovo ‚člověk' má vůbec velmi rozmanité podoby v slovanských jazycích, takže je pro jejich výklad třeba vycházeti z formy »čelověk« jako nejstarší. Všude bylo silně zkracováno, jak svědčí polské *człek*, srbochorv. *čok, ček, čoek*, bulh. *čivěk, čilek*, rus. dial. *čelak*. Slýcháme-li u nás často výslovnost *čöče*, vzpomeneme něm. *Möönsch*, vyslovovaného také se zaokrouhlením rtů; připojíme-li, že při tom bývají oči široce otvírány, máme tu příklad hláskové symboliky, dávající spolu s mimikou úhrnný dojem sluchový a zrakový.

V případech dosud uvedených je konvenčnost jazykových prvků dostatečným výkladem jejich zkracování. Ale jest ještě veliká skupina zkratek zcela běžných, ba mezinárodních, jako: *kilo* (m. kilogram), *auto* (m. automobil; skandin. *bil;* srv. angl. *bus* z omnibus), *foto* (m. fotografie), *piano* (z itals. grave cembalo col forte e piano, franc. clavecins à forte et piano) a dále *pianino, bio* (m. biograf; angl. *moovy* z mooving pictures), *aero* (m. aeroplán), *radio* (m. radiotelefon) atd. Daleko by nás vedlo, kdybychom si chtěli tohoto jevu podrobně všimnouti; proto musíme přestati na stručném upozornění na tento zdroj neustále produktivní. Citované příklady jsou valnou většinou prvními členy původních složenin. Moderní jazyky jdou často od těchto zkratek k novým složeninám, jako jsou na př. franc. *auto-taxi* (automobil s taximetrem) nebo *sténo-dactylo* (kdo umí psáti těsnopisně a na stroji); v češtině se podle cizích vzorů objevují komposita, jako *autodílna* (m. automobilní dílna), *kinohvězda* (m. hvězda kinematografu, filmová), *radiosvaz* (m. radiový svaz) a odtud dále i *lido-bio, rychlodoprava, živnobanka, sporobanka* atd. Tyto složeniny jsou v našem jazyce tak málo připraveny organickým

*) Rusové zkracují titul ‚gosudar' na *sudar* a dále až na pouhé *s'*. Stejně v španělštině zůstává ze ‚seňor' (pane) jen *s* ve spojení *buenos*. Italové odpovídají *'gnor si, 'gnor no* (ano, pane; ne, pane; z pův. ‚signore') a říkají *sor* Luigi, la *sora* sposa. Francouzi titulují *msjö* (monsieur), *mam* (madame), Angličané *miss* (mistress); Španělové *usted* (vuestra merced, vaše milosti).

vývojem, jako v ruštině bolševické výtvary *centrokniga* (central nyj komitet po knižnomu dělu), *politbjuro* (političeskoje bjuro), *revtribunal* (revoljucionnyj tribunal) a pod.

Hledáme-li výklad, můžeme sice vzpomenouti velké obliby zkratek v slangu, kde mladí lidé (studenti, vojáci a j.) tak reagují proti všemu, co je opotřebované a všední (srv. franc. *desse* = géométrie descriptive, *perme* = permission; angl. *lab* = laboratory, *gym* = gymnasium atd.), ale hlavní příčina je v rychlém tempu moderního života. Nejrychleji bije puls v životě a práci dnešní Ameriky a odtud se přelévá rychlostní elán do Evropy. Evropa sice posud usiluje o statické uchování svých starých tradic, ale podléhá stále více vlivu americké dynamičnosti. Indický básník Thákúr již vytýká Evropě přílišný chvat (v knize o nacionalismu), velebě orientální smysl pro dlouhé zahloubání, pro život mimo čas.

Věrným zrcadlem těchto kulturních poměrů jsou jazyky. Amerika už dávno zkracovala *Co* (company), *To* (tons), *pneu* (pneumatic), *Flo* (Florida), *Conn* (Connecticut), *Japs* (Japonci) atd., t. j. omezovala slova na první jejich slabiku, a Evropa ji v tom následovala. Srv. angl. *Turmac* (Turkish-Macedonian Tobacco Company), franc. *Boul-Miche* (Boulevard St.-Michel), něm. *Metoula* (Methode Toussaint-Langenscheidt), *Sipo* (Sicherheitspolizei) a pod. Dnešní němčina se hemží těmito divnými útvary. Loni byla v Düsseldorfu *Gesolei* (Ausstellung für Gesundheitswesen, Socialfürsorge und Leibesübungen), po převratu nás znepokojovaly zprávy o *Orgesch* (organisace podle dr. Eschericha) a zítra se jistě vyrojí nové a nové formace tohoto rázu.*) V rozsáhlé míře napodobují západní usus ruští bolševici. Mají *sovnarkom* (sovět narodnych komisarov), z něho na př. pro zahraničí *narkominděl* (inostrannych děl), pro pošty a telegrafy *narkompočtěl* atd., mají *komsomol* (sojuz kominističeskoj molodeži), *proletkult* (proletarskaja kul'tura) a pod. I k nám pronikly tyto cizí způsoby, hlavně komunistickým tiskem (vznikl u nás docela i *dědrasbor,* t. j. dělnický dramatický sbor). Z dřívější doby je známo *umprum* (umělecko průmyslová škola) a *umprumáci, socdem* (sociální demokrat), *nársoc;* dnes jsou v obchodě oblíbeny zkratky z počátečních slabik vlast. jmen (jako *Ru-pa* z Rudolf Pachr, *Jirha* z Jiří Havelka, *Manepa* z Marie Nepevná), jež se i protokolují. Naše zahraniční ministerstvo si zvolilo zkratku pro telegramy *zamini.* Celkem však je viděti, že se těmto kuriositám

---

*) Němci již mají odborný název pro tento způsob řeči: *Akü*-Sprache, t. j. Abkürzungssprache.

v češtině dosud valně nedaří. Veliké nápisy jedné pražské firmy *Pu-Po* (t. j. punčochy a ponožky) zasluhují stejně málo nápodoby jako *želbetové* konstrukce některých techniků.*)

Ale zkracovací proces se nezastavil u počátečních slabik, nýbrž šel až k prvním písmenům slov. Spojené státy americké se označují *USA* (United States of Amerika), v exportu se zboží posílá *CIF* (cost, insurance, freight, t. j. cena, pojistné a dopravné v to) nebo *FOB* (free on board, vyplacené až na palubu); bezdrátová telegrafie se označuje franc. *TSF* (télégraphie sans fil), sdružení duševních pracovníků *CTI* (confédération des travailleurs intellectuels); známa je italská značka *FIAT* (fabrica italiana automobili Torino); z německých zkratek uvádíme aspoň *HAPAG* (Hamburg-Amerikanische Paketfahrt-Aktiengesellschaft), *AGFA* (Aktiengesellschaft für Anilinfabrikation), *AEG* (Allgemeine Elektrizitäts-Gesellschaft). Němci říkají obecně *D-Zug* (Durchgangszug, *U-Boot* (Unterseeboot) atd. V Rusku vzniklo již před světovou válkou *k. d., kade, kadet* (konstitucionalist-demokrat), *s. r., eser* (socialist-revoljucioner), od nichž se volně tvořily další odvozeniny: *kadetstvujuščij, eserstvo* a pod. Po válce se ovšem tento způsob neobyčejně rozšířil; jmenujme jen název sovětského svazu *SSSR* (svaz sovětských socialistických republik; čte se také ‚sososor'), *NEP* (novaja ekonomičeskaja politika), *Cugprom* (central'noje upravlenije gosudarstvennoj promyšlennostji, ústřední správa státního průmyslu) atd.

U nás jsou mimo uvedené cizí zkratky nejznámější *YMCA* (Young men's christian association), *YWCA* (Y. women's chr. a.), *SHS* (kraljevina Srba, Hrvata i Slovenaca) a množství domácích napodobenin: *ČTK* (českoslov. tisková kancelář), *ČSD* (českoslov. státní dráhy), *MNO* (ministerstvo národní obrany), *ČOB* (čes. obchodní beseda), *DTJ* (dělnické tělocvičné jednoty), *Kč* (koruna čsl.). Tyto zkratky dávají podnět k tvoření nových slov, jako *kačka* (= Kč; srv. něm. det kost wieder 'na paa Emmchen; ein *Emmchen* = 1 M, marka), *četka* (ČTK), *Zepop* (zprávy elektrických podniků obce pražské). V obchodě se objevují značky *Oveka* (Oldřich Vitáček, Karlín), *Vea* (Vladimír Albrecht), *Emka* (Maceška) atd. Často se zkratek zmocňuje lidový vtip a vykládá je po svém: člověče, seď doma (ČSD), dej teleti jetele (DTJ), deficit-klub (DFC, deutscher Football-Club). K tomu ke všemu bychom mohli uváděti paralely ze všech moderních jazyků.

---

*) Tohoto původu je snad slovo *feš,* přejaté do češtiny z vídeňského žargonu, je-li zkratkou za anglické ‚fashionable'.

Ožívá tu starý způsob akrostichů. Srov. známý symbol prvních křesťanů, rybu, řecky *ichthys:* Jêsus Christos, Theu Hyios, Sôtêr, nebo nápis, jejž prý dal Pilát napsati na kříž Kristův vedle textu řeckého a hebrejského (Jan, 19, 19): *INRI* (Jesus Nasarenus, Rex Iudaeorum).

Tyto dokumenty nynějšího chvatu ve veřejném životě*) jsou zároveň doklady pro zajímavý vliv písma na výslovnost. Shrnujeme proto zkratky slabičné a iniciálové pod společný titul k r á c e n í g r a f i c k é.

Jazyková therapie sotva může zastaviti tento vývoj, který k nám jde ze západu, z anglosaského světa, a který vyhovuje dnešním potřebám praktického života.**) Grafické krácení je povahy úplně neliterární, a proto doufáme, že zůstane omezeno na prostředí, z něhož se zrodilo: na obchod a průmysl a na sport.

F. Oberpfalcer.

POSUDKY A ZPRÁVY.

Jos. Št. Kubín, Č e s k é K l a d s k o. Nástin lidopisný. Illustrační část sestavil J. F. Svoboda. V Praze, 1926, nákl. Národopisné společnosti čsl.; vydáno za podpory min. školství a nár. osvěty, České akademie a Archeologické komise; 4°, str. (4) + 234 + (1) (= Národopis lidu československého, díl II.). [S mnohými obrazy, mapami, přílohami — též kolorovanými.] Za 80 Kč.

Veliký podnik Národopisné společnosti, — »Národopis lidu československého« — Kubínovým Kladskem připojuje nové číslo k Moravskému Slovensku. Je málo našich podniků tak široce založených, tak cenných a tak potřebných, jako právě Národopis Společnosti. Každé jeho číslo má ovšem již samo sebou veliký význam také pro poznání naší řeči, živé a skutečné — ale dílo Kubínovo má cenu pro zkoumání jazykové mimořádnou a svrchovanou.

---

*) Někdy asi působily při vzniku zkratek také momenty eufemistické, na př. když se záchod označuje angl. W C (vyslovuje se *dabl-jú-sí,* z water closet), švédsky *d* (vysl. *de,* z něm. výpůjčky ‚das Haus'); srv. franc. il faut savoir le système *D* (= débrouillard, démerdeur, démerdard).

**) V Londýně se utvořila asi před rokem mezinárodní společnost »Monomark« pro používání grafických zkratek na adresách, na výrobcích firem, na kufrech atd. Kdo zaplatí stanovený poplatek, toho zkratku uvede Monomark v obecnou známost. Adresa spolku pro Evropu je: *B* (Britsko) *C* (commerce, obchod) *M* (monomark) *BCM/WAIU* London SW1.

Neboť jiné svazky, jako na př. Mor. Slovensko hned a jako jistě příště Chodsko nebo Haná, kladou, jak není divu, důraz na celý popis národního života, mají tedy široký zřetel ke kroji, zvykům, řemeslům, stavbám atd. a jenom malá poměrně část líčení obírá se lidovou řečí a tradicí — zde však, v díle Kubínově, máme před sebou část našeho národa odumírající, jež zítra tila již národní vědomí (jsou »Prajzi«, ne Čechové) a jež souvisí s životem národního celku vlastně již jenom tradicí a řečí; zde tedy je na jazyk a jeho památky položena váha hlavní. Stručný přehled obsahu ozřejmí lépe disposici díla.

Krásné úvodní slovo, kladštinou, věnuje knihu prof. J. Jakubcovi; dějepisný přehled ukazuje původní české osídlení, ponenáhlou germanisaci a nynější stav národní i náboženský. Vykládá pak o lásce a svatbách, o životě a živobytí, o dětech, ženách a domácnosti; probírá oděv, nemoci a domácí léčení; ukazuje několik figurek lidových doma, v hospodě, venku; zapisuje jejich pověry a zvyklosti, otiskuje písně (i s nápěvy), zmiňuje se o čtenářích a zápisech, o gramatické stránce jazyka (str. 194 až 213) — a českou tradicí Němců kladských končí. Rejstříky jsou velmi zevrubné, doslov podává výklad obrázků a ukazuje mimo jiné, že nepřízeň německých úřadů nedovolila zobraziti ani ty hmotné památky, jež se přece dochovaly.

Ale všechny tyto jednotlivé oddíly, i kde se výslovně netýkají tradice, jsou — mimo úvodní část historickou a topografickou — popisovány domácím nářečím, živým slovem lidu. Je z celé knihy viděti, jak dokonale zná Kubín zemi i lid; zná každého toho českého Prajze, ví, odkud je, co dělá, jak mluví, kolik je mu let — asi tak jako národovci v Lužicích znají osobně každého Srba nebo Baar a Hruška každého Choda; ale je viděti také, že Kubín s nimi skutečně dlouhá léta žil v důvěrném styku — neboť jen tak mohl se seznámiti úplně s výrazivem, jen tak mohl sebrati ty dynovačky a lítování, ty hádanky a vtipy, ty anekdoty a říkadla, jimiž je kniha v původním znění napěchována. Tato jeho kniha je doplněk a soubor všeho toho, co již Kubín vydal dříve — písně, pohádky atd., knižně i v časopisech. A řeč lidu i jeho tradice je zde podána s přesností a láskou přírodozpytce; je zde vylíčen život tak věrně, jak jej tito lidé žijí, bez falešné pruderie a bez romantického okrašlování nebo retuše.

Tato kniha podává zároveň kontrolu a doplněk nejkrásnějšího snad díla Jiráskova, jeho kroniky »U nás«. Také u Jiráska je užito živé řeči lidu a jeho tradice — ale je to jenom ozdoba a přídavek, nikoli celá osnova; Jirásek také, jako přísný horák, se

líčení některých stránek lidového života vyhnul a jeho dílo je kus veliké práce výchovné a umělecké. Čtenář Jiráskův nyní s potěšením uvidí celou tu krajinu v obrazech i živém slově tamějšího lidu; pozná celé ty písničky, jež Jirásek uvádí začátečními verši, i s nápěvy (zmínil jsem se o starší sbírce Kubínově loni na tomto místě); doví se zevrubně o těžkém tom řemesle tkalcovském, hlavní výživě lidu; uvidí a uslyší děti i mámu, jak se spolu vadí i mazlí — a při tom všude pochopí, s jakou láskou a prací kniha rostla.

Arci — je to řeč již hynoucí, odtržená od kořene, prosycená německými výrazy, otřelá a ochuzená; jazykozpytec může tu stopovati chorobu, nemoc i odumírání jazyka velmi zevrubně. Ale přes to přese vše, co je tu ještě dochováno slov i frází — jaké pohledy se tu otvírají skutečně do duše lidu!

Jen maličkou ukázku. »Ženu v domácnosti« líčí Kubín takto:

»Jen vytáhne chvíli paty, a uš to je jako f polámanym lese. Aš si s tím musí zrouna stejskat. A keušemu, aby ji sousetky mňaly v lechkosti! Šechynko vostane zasvinčený na gramatyku, vokna se i netřpjejej, ani nemá eště prádlo pouješíno. — Sem posavád celá rosochnatá, abych se taky přičiskla! — Musí ody, polenek nanosit, dřínek nadělat, na roště a sušiny skočit do lesa, prasku nahrabat, to pak vane f kamnech červenej voheň! A což zejmě, zatopí se na senici pěkná brandaska, aby to vokna votálo . . .«

A tak jde vyprávění dále. Někde se čtenář hlasitě zasměje, jinde se zamyslí nad smutným osudem českých dětí, jinde zase si všimne pochvaly pruského pořádku atd. — ale všude má dojem, že je skutečně v Kladsku a mluví s žijícími lidmi. Vídal tyto figurky již u Jiráska, slýchal je — ale jen někdy a zdaleka; zde je vidí od kolébky až do hrobu, slyší v kostele i v posteli; jsou takoví . . .

Je zde tedy materiál jazykový spolehlivý a přehojný — a to z úst lidu vymírajícího a hynoucího. Co zde není zapsáno, hyne již na věky; tím větší je zásluha Kubínova, že zachránil budoucím, co ještě bylo možno zachránit. Vidíme v této knize, jak moře germánské pohlcuje vesničku za vesničkou a jak mateřská země snad neučinila všechno, co bylo možno učinit, aby tyto Prajzy zachránila matce Čechii. A právě proto by tato kniha Kubínova měla býti v každé knihovně, zvláště veřejné; je to přirozený doplněk vzácné práce Jiráskovy, nepřeberné skladiště dobré řeči lidové a zároveň živá výstraha všem nám a zvláště těm, kteří z osudu národa odpovídají budoucnosti.

V. Flajšhans.

■

O Slovníku jazyka českého, o němž se dostalo čtenářům NŘ. poučení již v článku Ústav pro jazyk československý 6, 97, podal na slavnostním shromáždění České akademie věd a umění dne 30. ledna t. r. její generální tajemník prof. dr. K. Kadlec tuto úhrnnou zprávu: O Slovníku jazyka českého, největším vědeckém podniku III. třídy České akademie, začalo se uvažovati na podnět prof. dr. Pastrnka r. 1905. Úkolem Slovníku podle dnešních disposic je podati ve slovníkové formě zevrubný historický vývoj veškeré slovní zásoby novočeské řeči spisovné od r. 1770 až po naše časy, úkol nejen při překotném vývoji tohoto období velmi zajímavý a rozsáhlý, nýbrž i z vědeckých i praktických důvodů, o prestiži národním ani nemluvíc, svrchovaně nutný. K vědeckému řízení přípravných prací určena Lexikografická a dialektologická komise, jejímž předsedou byl až do rozloučení této komise prof. dr. Pastrnek, po rozloučení se stal předsedou komise dialektologické prof. dr. Pastrnek, lexikografické prof. dr. Zubatý; k praktickému shromažďování a zkoušení materiálu slovníkového zřízena r. 1910 kancelář Slovníku jazyka českého.

Jako při jiných slovnících, změnila i komise lexikografická několikrát metodu podle zkušeností z výsledků excerpčních čerpaných. Poslední metodou, t. zv. filtrační, kterou lze nejbezpečněji splniti požadavky na vědecký slovník kladené, pracuje kancelář slovníková od r. 1921. První excerpta došla r. 1912 a počet jich vzrostl do konce roku 1920 asi na 1 mil. 70.000; počátkem roku 1921 bylo nasazeno se zvýšením státní dotace rychlejší tempo a zásoby lístků vzrostly do konce r. 1926 o dalších 1,690.000 lístků, od nichž však třeba odečísti asi polovici lístků excerpovaných starší metodou a určených k přeexcerpování, takže skutečný odhad činí asi 2¼ milionu. Kolik však bude třeba ještě k doexcerpování literárního období 1770—1920, je těžko vyjádřiti ciferně; hlavní zásadou práce musí býti především přesnost. Jinak však materiál sám musí prokázat, že jsou přípravy skončeny. Tempo přípravných prací lze arci zrychliti, ale to závisí hlavně na činitelích mimo komisi a kancelář, na počtu externích spolupracovníků (většinou středoškolských profesorů a učitelů), na jejich výkonnosti, chuti a možnosti k práci a na jejich honorování. Tempo přípravných prací závisí tedy hlavně na finančních prostředcích kanceláře. Ale právě po stránce finanční není o Slovník jazyka českého postaráno tak, jak by dílo věnované českému jazyku zasluhovalo. Zřízení Ústavu pro jazyk československý při České akademii, jejž se ministerstvo školství uvolilo z vlastního popudu počátkem r. 1920 při České akademii zříditi a udržovati a v jehož rámci měly býti i práce lexikální i dialektologické a j. postaveny na pevný finanční základ, zůstává podnes jen nevyřízeným aktem.

▪

K této obecné zprávě, přednesené na slavnostním shromáždění České akademie, připojuje kancelář Slovníku jazyka českého svou zprávu o tom, jaká byla její činnost za rok 1926, které knihy byly vyex-

cerpovány (t. j. na lístky rozepsány) anebo podle nynější metody excerpční doexcerpovány (z pův. vydání, v chronol. postupu atd.), kolik lístků za ten rok přibylo a kteří spolupracovníci se účastnili této namáhavé sice, ale záslužné a ideální práce.*) Spisy vyexcerpované nebo doexcerpované uvádějí se pořádkem přibližně chronologickým se zkratkou excerptorovou v závorce a se seznamem jich na konci:

1812 *Palkovič*, Týdenník (Hj.); 1813, 1819 *Polák*, Vznešenost přírody, dopl. (Pch.); 1818 *Chmela*, Bájky I, *Linda*, Záře nad pohanstvem (Pt.); 1819 *Hanka*, Gessnerovy idylly, dopl. (Pch.); 1819 *V. R. Kramerius*, Beňovský, Oba lístky. Dům na silnici (Pch.); *Šafařík*, Spisy drobné z let 1821—1864, Slovanský národopis 1842, Památky dřevního písemnictví Jihoslovanů 1851, Památky hlaholského písemnictví 1853 (Zí.); 1826 *Chmelenský*, Dráteník, 1826 *Macháček*, Ženichové, 1826 *Štěpánek*, Divadlo XI, XII dopl., 1826 *Tomsa, Klaurenovy* Povídky I, 1826-7 *Šír*, Výbor ze spisovatelů řeckých I, II (J. St.); 1830 *Štěpánek*, Divadlo XIV, 1830 *Tomsa, Klaurenovy* Povídky IX, X, 1830 *Tyl*, Statný Beneda, 1830 *Marie Antonie*, Keř rozmarinový, 1830 *Vetešník*, Alžběta, 1831 *Zahradník*, Krátký katechismus (Moš.); *Langer*, Selanky 1830 dopl., Bohdanecký rukopis 1831, Básně a drob. próza z l. 1829—1844 (V. Něm.); 1831—1833 *Čelakovský, Sv. Augustina* O městě božím III—V (Sto.); 1832 *Rádl*, Uvedení ku snadnému zpaměti počítání; 1832 *Franta-Tomíček*, Samo, 1833 Krok (Rej.); 1833 *Jindy a nyní* I, II (Kr.); *Mácha*, Máj 1836 a jiné básně dopl., Křivoklad (dopl.), Cikáni a ost. próza (Zí.); 1836 *Květy* (Ruth.); 1838 *Chmelenský*, Kytka, 1838 *Tomsa, Körner*, Mikuláš Zrinský, 1838 *Macháček, Šillerova* Panna Orleánská, 1838 *J. z Hvězdy*, Známosti z průjezdu (Ře.); *Sabina*, Básně 1841 dopl., Vesničané 1847, Napoleon Bonaparte 1848, Básně, úvahy atd. do 1848 (Hr.); 1842 *Paleček* V—VII, 1842 *Tyl*, Kníže ďábel, 1842 *Tomek*, Krátký všeobecný dějepis (Hj.); 1843 *Paleček* VIII—XII, 1843 *Zap*, Zrcadlo života ve vých. Evropě, 1843 *Vocel*, Poslední Orebita, 1843 *Tomek*, Děje země české, 1843 *Štěpánek*, Belisar, Kord (Mk.); 1844 *Furch*, Básně II, 1844 *Paleček* XIII—XV, 1844 *Vacek-Kamenický*, Sv. Václav, 1844 *Štúr*, Ozvěna Tatry (Hz.); 1845 *Klácel*, Ferina lišák a Jahůdky ze slov. lesů, 1845 *Ehrenberger*, Ostruha krále Jana, 1845 *J. M. Hurban*, Svatoplukovci, 1845 *Paleček* XVI, 1845 *Zap*, Pomněnky na Prahu, 1845 *Šembera*, Vys. Mýto, 1845 *Tomek*, Děje mocn. rakouského, 1845 *Rozbor stč. literatury* (Hol.); 1847 *J. J. Kolár*, Monika; *J. V. Frič*, Kochan Ratiborský; 1847 *Doucha, Shakespeare*, Romeo a Julie, 1847 *Picek*, Písně, 1847 *Mikovec*, Tycho Brahe, 1847 *Paleček* XIX (Zaj.); *Havlíček*, Spisy politické: Nár. noviny 1848 až 1850 (Hof.); 1851 *Erben*, Bartošova Kronika: úvod, 1851 *Staněk*, Básně, 1851 *Filípek*, Turek na mostě Pražském, 1851 *Mikovec*, Záhuba rodu Pře

*) Kancelář Slovníku bude v kratších intervalech (asi čtvrtletních) podávati zprávy o své činnosti, aby čtenáři Naší řeči mohli sledovati postup slovníkové práce a aby účast spolupracovníků nezůstávala skryta veřejnosti v nezasloužené anonymitě.

myslovského, 1851 *Hanka,* Dalimilova Chronika: úvod, 1851 *Doucha,* Kniha dítek, 1851 *Palacký, Guizot,* Dějiny vzdělanosti (Kaň.); 1854 *Rieger, Irving,* Život Mohamedův, 1854 *Doucha,* Dárek upřímnosti a Obrazy věku mladistvého, 1854 *Nebeský,* Několik slov o lit. historii, 1854, *Zap,* Hlavní chrám týnský, 1854 *Erben,* Úvod k Harantovu Putování; 1854 *Rittersberg, Kock,* Trojlístek a Voják a kněžna, 1854 *ČČM,* 1854 *Vinařický,* Plavba z Týna do Prahy, 1854 *Herloš,* Venecián (Ča.); 1857 *Dunovský,* Karbaník a jeho rodina, 1854 *Možný. Hoffmann,* Hoch pašerův, 1854 *Tomsa, Hoffmann,* Železná hlava a Řecký princ Alexius (Pav.); 1858 *Doucha, Shakespeare,* Koriolanus (Pá.); *Hálek,* Z Amorova denníku 1859, První láska 1859, Muzikant 1859, Samička 1860, Muz. Liduška 1861, Komediant 1861 (Vl.); 1862 *Pfleger,* Ztracený život (Led.), 1862 *Zelený, Macaulay,* Dějiny anglické (Pol.); 1874 *Goll,* Básně, 1875 *Dörfl,* Na Křivoklátě (Sou.); *Čech,* Nová sbírka verš. prací 1880; Václav z Michalovic 1882, Petrklíče 1883, Hanuman 1884, Slavie 1884, Dagmar 1885, Pravda a j. básně 1886, Jitřní písně 1887, Nové písně 1888, Kratochvilná historie 1890, Zpěvník Jana Buriana 1894, Písně otroka 1895, Modlitby k Neznámému 1896, O čarovném pavouku 1896, Sníh 1900, Václav Živsa 1901, Sekáči 1904, zčásti dopl. (Mý.); 1887 a 1890, *J. Jakubec,* Povídky z kraje ve verších (Sou.); *Vrchlický,* Povídky ironické 1886, Barevné střepy 1887, Nové barevné střepy 1892, O knihách a lidech 1899, Devět kapitol o románu fr. 1900, Rozpravy literární I, II, 1906, Loutky 1908 (Mš.); *Vrchlický,* Hořká jádra 1889, Hlasy v poušti 1890; Nové sonety sam. 1891, Brevíř mod. člověka 1892, Život a smrt 1892, Potulky král. Mab 1893, Bodláčí z Parnassu 1893, Moje sonata 1893, Kytky aster 1894, Nové zl. epopeje 1894, E morta II, 1894, Okna v bouři 1894, Kniha sudiček 1895, Než zmlknu docela 1895, Písně poutníka 1895, Posl. sonety samotáře 1896, zčásti dopl. (Sou.); *Vrchlický,* Midasovy uši 1890, Smír Tantalův 1891, Smrt Hippodamie 1891, Trojí políbení 1892, Pietro Aretino 1892, Láska a smrt 1894, Svědek 1894 (Fá); *Kronbauer,* Z posledních stanic 1890, Ze světa 1894, Na pranýři 1899, Sjezd a j. 1899, Bez matek 1899, Ze dna spol. 1899, Síla hroudy 1901, Děti v jeskyních 1902, Z praž. katakomb 1903, Pět polopanen 1904, Záhadné příběhy 1904 (Du.); *Jirásek,* Mezi proudy, I—III, 1891; Vojnarka 1891; Kolébka 1892, Drobné povídky z 1892, Staré pověsti české 1894 (Zí.); *Klášterský,* Písně z práce 1891, Tmavé růže 1898, Sonety tiché pohody 1900, Sny a toulky 1905, Z českých žalmů 1911, České ballady 1912, Ze zápisníku mrtvého 1917, Zaváto 1918, Na českém jihu 1920, Dojmy a nálady 1920, zčásti dopl. (Hl.); *Holý,* Památník 1897, Padavky 1897, Vašíček Nejlů I, II, 1899, 1901, Satiry 1903, Elegie 1903, Panenčiny knížky 1904, Adamovské lesy 1905, Mračna 1908, Černé moře 1912, Skalné pláně 1919, zčásti dopl. (Sk.).

K excerpování těchto spisů přispěli pp. *V. Čapek* (Ča.), ředitel cukrovaru v. v. v Čelakovicích 18.597 lístky; † *V. Dudek* (Du.), řed. měšť. školy v Kolíně, 1150 l.; *A. Fuchsová* (Fá.), prof. v Orlové ve Slezsku, 1894 l.; *Př. Hájek* (Hj.), prof. gymn. v Kralupech, 7322 l.; *A. Hlaváček* (Hl.), st. úředník na Smíchově,

806 l.; *J. Hofman* (Hof.), prof. gymn. v Praze, 8830 l.; JUDr. *J. Holejšovský* (Hol.), min. tajemník v Praze, 10.150 l.; *J. Honza* (Hz.), prof. v. v. v Praze, 13.105 l.; dr. *J. Hrůša* (Hr.), prof. gymn. v Praze, 10.935 l.; *M. Pokorná-Kaňková* (Kaň.), prof. v Praze, 6200 l.; *J. Krejčí* (Kr.), prof. v. v. v Praze, 12.420 l.; dr. *M. Ledvina* (Led.), prof. reálky v Sušici, 13.230 l.; *V. Marek* (Mk.), prof. v. v. v Praze, 14.024 l.; *F. Maštera* (Mš.), asist. drah v. v. v Třebíči, 3544 l.; dr. *V. Mostecký* (Mý.), prof. gymn. v Jindř. Hradci, 8.261 l.; *V. Mošová* (Moš.), odb. uč. v Brně, 17.268 l.; *V. Němec* (V. Něm.), prof. v Praze, 6746 l.; *J. Pavlík* (Pav.), prof. v. v. v Praze, 2095 l.; dr. *J. Pavlíková-Mašková* (Pá.) v Praze, 3200 l; *F. Pich* (Pch.), gymn. řed. v. v. na Smíchově, 9204 l.; *F. Polední* (Pol.), prof. gymn. v Náchodě, 4463 l.; *R. Ptáčník* (Pt.), prof. reálky v Nymburce, 3310 l.; *V. Rejman* (Rej.), řed. škol v. v. v Železnici, 844 l.; *B. Řezáč* (Ře.), prof. gymn. v N. Bydžově 6080 l.; † *F. Ruth*, gymn. řed. v. v. v Praze, 9190 l.; *Vl. Skalička* (Sk.), stud. v Praze, 1184 l.; *J. Soukup* (Sou.), zást. přednosty zem. rady v Praze, 12.277 l.; *J. Starý* (J. St.), odb. uč. v Petřkovicích na Hlučínsku, 4785 l.; *F. Stocký* (Sto.), taj. Akad. domu v Praze, 7199 l.; *F. Vlasák* (Vl.), pošt. insp. v. v. v Praze, 8010 l.; *J. Zajíček* (Zaj.), prof. gymn. v Brandýse n. L., 10.162 l.; dr. *A. Získal* (Zí.), prof. gymn. v Praze, 42.832 l.

Úhrnem přibylo za rok 1926 lístků *279.317*.

*

F i l m o v é   t i t u l k y. V denních listech (na př. v Nár. pol. 25. ún.) objevila se zpráva, že ve filmových titulcích lze pozorovati v poslední době zlepšení jak po stránce literární, tak po stránce jazykové. Zásluha o to se přičítá jednak tomu, že filmové titulky překládají seriosní spisovatelé, jednak té okolnosti, že filmové titulky musí před úředním schválením býti zrevidovány jazykovou censurou, a to redakcí Naší řeči. V tom je omyl. Jazykovou revisi filmových titulků nevykonává redakce Naší řeči, nýbrž zvláštní komise, kterou ze spolupracovníků Naší řeči podle návrhu redakce zřídilo ministerstvo vnitra.

HOVORNA.

ALŠE ČI ALEŠE? Pan V. Nerad v svém článku „Alše či Aleše“ tvrdí (NŘ. XI, str. 35): „Rubeš podpisoval své knížky jen ‚od F. J. *Rubeše* (m. Rubše)‘.“ Dovoluji si upozorniti, že tomu není tak, a je tomu skoro zrovna naopak. Když r. 1847 začal Rubeš vydávat své „Powjdky, obrazy ze žiwota, národnj powěsti“, napsal na titulním listě — a tak také je vytištěno — pod slovy „Prwnj Swazek“ (více už nevyšlo): „Od *Františka Rubše*“. A 4—5 let už předtím, když vycházel jeho „Paleček, milownjk žertu a prawdy“, s ohromnou

zálibou čítaný a rozšiřovaný, 19 jeho svazečků má na titulním listě po slovech „Na swět posjlán“ většinou „od Fr. *Rubše*“, totiž 12 svazečků má „od Fr. Rubše“ a 7 má „od Fr. Rubeše“. Rubeš míval ještě spoluredaktora „Palečka“, při prvních 5 svazečcích byl to Fr. Hajniš, potom, ale ne při všech, V. Filípek. Zdá se, že se už tehdy ve sporu o nadvládu pohybného *e* s nepohybným redakce „Palečka“ rozdvojila: Rubeš byl pro „Rubše“, Hajniš atd. pro „Rubeše“. Dostal-li korekturu do rukou Rubeš, byl „Paleček“ od Rubše; dostal-li ji někdo jiný v pražské tiskárně Jana Spurného, byl „Paleček“ od Rubeše. Teprve souborné dílo, vydané nákladem Kobra a Margrafa r. 1860, tedy v sedmém roku po smrti básníkově, vyšlo už pod názvem „Spisy Frant. Jaromíra Rubeše“. Fr. Táborský.

Zdali 2. p. *Rubeše* mají na svědomí opravdu jeho spoluredaktoři, či zda Rubeš sám byl v nejistotě o spisovném skloňování svého jména, nelze arci z uvedených dokladů s jistotou soudit. Je zajímavo, že 2. p. *Rubeše* je právě na prvních svazečcích Palečka (na př. hned na 1.) i na některých spisech, které Rubeš vydal sám. Tak „Deklamovánky a Pjsně“, jejichž 1. svazeček vyšel 1837, jsou od Frant. *Rubeše;* „Pan Ammanuensis na wenku“ 1842 je nadepsán jako nowela od Frant. *Rubeše* a také druhé vydání z 1845 je od Františka *Rubeše.* Naproti tomu *„Harfenice“* z r. 1844 je označena jako obrázky ze života od Františka *Rubše.* I když tedy Rubeš neužíval 2. p. *Rubeše* důsledně, je z toho zmatku přece dobře vidět, že cit pro původní genitiv *Rubše* byl u něho anebo u jeho současníků ochablý. Je možno také, že si Rubeš přinesl z domova znalost genitivu náležitého, ale v Praze se přizpůsoboval novotě. Každým způsobem je v tom ve všem svědectví, že kolem r. 1840 tvar *Rubše* začíná ustupovat novotvaru *Rubeše.* V. M.

BAKANÝ (J. J.). Že by dětské slovo *bakaný,* které znamená totéž co jinde *bekaný* (= ošklivý), bylo možno vykládati i z *‚a‘,* jako jsme vykládali *bekaný* z *‚e‘,* je po výkladě, který jsme o hláskoslovném původu slova *bekaný* podali VIII, 219, ovšem zcela dobře možné. Ale o tom jsme na vaše upozornění psali již VIII, 247. Základem citoslovcí odporu může býti nejrozmanitější materiál hláskový; v citoslovcích *‚e‘, ‚a‘* a p. vyjadřuje se však odpor ne tak samohláskou, jako spíše oběma raženými souhláskami (t. zv. rázem, franc. coup de glotte), před samohláskou a po ní. Vložení hlásky *k* v *bekaný* (m. *‘e‘aný)* není možno vykládati hiátem, protože tu není hiátu, neboť mezi samohláskami *e — a* je ve výslovnosti dětské souhláska *(e’a).* Dětské slovo *kakati* nevzniklo z *’a’ati,* nýbrž spíše naopak. Jako v slovech *bekaný, ak* a p. vznikly hlásky *b, k* nepřesným sluchovým vnímáním t. zv. rázu, který se článkováním podobá hlásce *k,* tak v slově *kakati* skutečné *k* (lat. *cacare,* řec. *kakkao, kakos,* novohorněm. *kakken* atd.) účinkem stejně nepřesného sluchového vnímání slova užívaného v řeči dospělých s dětmi nahrazeno t. zv. rázem a základní *kakati* změněno v řeči dětské v *’a’ati.* Sloveso *kakati* je obecně indoevropské a jeho základem je jistě interjekce z řeči dětské. Zněla-li

tato interjekce *kaka* či *'a'a*, je těžko rozhodovati, a také pro nás, kteří jsme z prajazyka přejali už v době praslovanské hotové sloveso *kakati* (jeť ve všech slovanských jazycích), nemá to významu.

FAMFULA (M. B.), *famfulica*, název, jehož se v Sloupě užívá na označení mléka od krávy, která se právě otelila, je slovo původu cizího. Souvisí s ním české slovo *fafulek* = chomáč, vločka, a souznačné slov. *fanfulok*. Podobná slova jsou i v jazyce polském: *fafoł, fafoła, fafuła i fąfoła* znamená kousek, hadřík, cár, smetí (ve vodě), špínu, nečistotu, přeneseně darebáka, trhana, nemotoru, hlupáka atd. Základem všech těchto a podobných slov je podle Janka ital. *fanfaluca* (dial. *fanfulla, fanfola*) = pýřina. Proto v jazycích, které toto slovo italské přejaly, označuje se jím věc lehká (na př. vločka, smítka), a tedy nepatrná, bezcenná, chatrná (smetí ve vodě, cár, nečistota); přenášením pak vznikají rozličné názvy věcí, týmiž vlastnostmi nepěknými se vyznačujících (jako pol. člověk budiž k ničemu atd.). Je tedy snadno pochopiti, proč se slovo *famfula, fampulica* hodilo v okolí Sloupa na označení chatrného mléka (vl. mleziva) od krávy právě otelené a proč na Brněnsku může míti dokonce obscenní význam lat. cunnus.

LUMEN (B. Š.). Skloňování cizích jmen, zvl. řecko-latinských, je nejpodivnější partie české mluvnice, protože o jejich skloňování nerozhodoval jazykový cit český, nýbrž jazykový cit klasických filologů. Lid skloňuje *panorama, -y, rýma* (m. rheuma), *-y, flegma, -y, astma, -y* atd.; do Jungmanna se skloňovalo *dogma, -y, drama, -y* a p. Tak bývalo skloňováno i v starším jazyce (zvl. v takových případech, kde nebylo předlohy skloňovací v samém textě latinském, na př. *dogmata* Pythagorae = *dogmata* Pythagorova, ale: proti *rheumě*, od *flegmy* Geb., Hist. ml. II, 2, 573. Od let sedmdesátých však bylo uzákoněno v češtině skloňování cizích (latinských a řeckých) slov podle té zásady, aby i v češtině zůstal základem skloňování kmen latinský nebo řecký, takže, chce-li kdo v těchto případech česky skloňovati, musí znáti skloňování latinské a řecké; na př. aby dovedl skloňovati česky slovo *drama* (jež slýcháme dnes i z úst lidí, kteří vychodili jen školu obecnou), musí věděti, že se skloňovalo latinsky *drama* — *dramatis*, řecky *drama* — *dramatos*. Platí to arci jen pro slova řecká a latinská, neboť, kdyby se byli účastnili zpracování této partie české mluvnice na př. také romanisté, musili bychom dnes skloňovati podle téže zásady na př. *rondeau* (franc. rondeau), 2. p. *rondelu*, a *rondel* (franc. rondelle), 2. p. *rondely; elan* (od élancer), 7. p. s *elansem, buržoa*, 7. p. s *buržoasem* atd. Tato zásada, skloňovati slova cizí podle jejich kmene cizojazyčného, prováděná důsledně, je v podstatě absurdní, protože základem přirozeného skloňování je vždycky nominativ, což platí i o slovech domácího původu. Když se místo *snídaní* začalo říkati (nejspíše podle *večeře*) *snídaně*, přestalo se toto substantivum skloňovati podle vzoru *znamení*, k němuž patří podle svého kmene tak jako

volání, obědvání a j., a skloňuje se podle *duše*. A tak i mnohá jiná. Tato zásada, jediné přirozená, proklestí si jistě časem cestu i ve skloňování slov cizích, vlastně latinských a řeckých (neboť u jiných se touto zásadou již řídíme) a základem skloňování se stane (zvláště v kategoriích řidčeji se vyskytujících) nominativ, ať původní (jako *panorama, -y*), či uměle utvořený (jako *praxe* m. praxis, *olympiada* m. olympias atd.). Slovo *lumen*, jehož užívá elektrotechnik jako označení jednotky světelného toku, mělo by se podle nynějších zásad o skloňování jmen převzatých z latiny skloňovati: jedno *lumen*, o jednom *luminu*, dvě *lumina* atd., jako se skloňuje na př. *volumen*, mn. č. *volumina*, *specimen*, mn. č. *specimina* a p. Vyhýbati se tomu slovu technikové nemohou, protože je to termín mezinárodní, skloňovati je podle dnešních zásad také dobře nemohou, leda by se ad hoc naučili latinské deklinaci. Proto nepokládáme po tom, co bylo výše pověděno, za nesprávnost, budou-li je skloňovati tak, jak jeho nominativ ukazuje, t. j. *jeden lumen* (jako *lupen*), jednoho *lumenu*, dva *lumeny* atd. Stejně skloňují Poláci *lumen, -u*, množ. *-y*, i Rusové *ljumen, -a*, množ. *y*. To platí i o mezinárodním termínu *lux*, 2. p. *luxu* atd. U tohoto slova by si snad ani nejdůslednější obhájce dnešního skloňování netroufal žádati, aby se skloňovalo podle latiny, kde má toto slovo tvary *lux, lucis*, množ. *luces*.

NOVÝ ROK (J. M.) je s v á t e k (připadající na 1. leden) jako Boží hod, Velký pátek a p., a proto se píše první slovo s velkým písmenem; *nový rok* je rok právě nastávající, t. j. se stanoviska 31. prosince 1926 nebo 1. ledna 1927 doba od 1. ledna 1927 do 31. prosince 1927, a proto se první slovo píše s malým písmenem jako starý rok, minulý rok, příští rok, nastávající rok. Píšeme tedy: Na Nový rok (= 1. ledna) o slepičí krok. Kdo se na Nový rok v hlavě škrábe, bude míti po celý rok mnoho starostí atd. Ale: Co nám asi přinese ten nový rok? Aby ten nový rok nebyl horší než ten starý atd. Proto také píšeme, že přejeme někomu k Novému roku všeho dobrého, neboť je zvykem přáti takto v den novoroční (t. j. 1. ledna), jako zase jindy přáváme tak k jmeninám, k narozeninám atd., t. j. k určitému dni, který je nám příležitostí projeviti toto své přání platné arci obecně. Tu je tedy správně Nový rok. Ale přejeme-li někomu mnoho zdraví v novém roce, šťastný nový rok, je tu na místě malé n, protože „v novém roce, nový rok“ znamená zde totéž co „v roce příštím, v roce právě nastávajícím“, t. j. v celém období od začátku roku až do konce. Tak je to ve shodě s dnešními zásadami Pravidel českého pravopisu.

Odpovědný redaktor: Václav Ertl.
Tiskli Neuber, Pour a spol. v Praze-I., Bílkova ul. 17.